Sõnaraamatu kasu ja kasutus Riigikohtu lahendites[1]

Mats Volberg
Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik,
Tartu Ülikooli filosoofia osakonna praktilise filosoofia lektor

Sissejuhatus

Kui bakalaureuseõppes alustavatele filosoofia tudengitele õpetatakse filosoofilise essee kirjutamist, siis enamasti mainitakse, et oluline on tagada mõisteline selgus: essee seisukohalt olulised mõisted tuleb autoril defineerida. Viimasele nõuandele lisatakse tihti juurde, et hea oleks hoiduda pelgalt sõnaraamatu definitsioonide kordamisest. Kui oluliste mõistete filosoofiliselt huvitavad ja relevantsed definitsioonid oleksid sõnaraamatust leitavad, siis tähendaks see, et suur osa filosoofiast (mõistete analüüs) oleks justkui juba lahendatud.

Aga kui tudeng oma õpingutes kaugemale jõuab, avastab ta, et ühes tähenduses mängivad sõnaraamatu definitsioonid filosoofias olulist rolli. Seda siis, kui on vaja esitada tõendusmaterjali selle kohta, mis on mõiste tavatähendus. Olenemata sellest, kas eesmärgiks selle tähenduse vastu või poolt argumenteerida, siis sõnaraamat on hea lähtekoht vastamaks küsimusele, mis on mingi sõna tava- või üldine tähendus.

Õigusteaduses näib aga valitsevat teine lähenemine. Kuigi nii tüüptingimused kui ka kõik muud lepingute tingimused sisaldavad tihti mahukaid definitsioone, on õigusteadlaste jaoks mõistete tava- või üldine tähendus palju olulisem kui filosoofide jaoks. Sellele viitavad muu hulgas võlaõigusseaduse §-s 29 sätestatud lepingu tõlgendamise põhimõtted. Tavatähenduse tähtsust on märkinud ka Riigikohtu kriminaalkolleegium,[2] kirjutades, et nii süüdistusakt kui ka kohtuotsus peavad olema keeleliselt arusaadavad ja vastama keeleseaduse[3] § 1 lg 2 alusel kehtestatud eesti kirjakeele normile.[4] Vabariigi Valitsuse 9. juuni 2011. a määruse nr 71 „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord“ § 2 lg-te 1 ja 3 järgi määravad kirjakeele normi muu hulgas õigekeelsussõnaraamat ja vajadusel oskussõnastikud. Seega on neis leitavad tähendused kriminaalkolleegiumi praktika kohaselt relevantsed. Viiteid sõnade tavatähendusele leiab Riigikohtu lahenditest veelgi, näiteks ühes tsiviilkolleegiumi otsuses öeldakse, et „toiming tavatähenduses tähendab tegevust, toimetust.“[5]

Eelnevat arvestades on käesoleva artikli eesmärk kirjeldada, kuidas on Riigikohtu otsuste põhjendavas osas kasutatud sõnaraamatuid, vaadata, kas sellest on olnud mingit kasu, ning uurida, kas sellest on võimalik teha üldistavaid järeldusi.

---

[1] Artiklit võib käsitleda järjena minu varasemale artiklile **M. Volberg.** Filosoofia kasu ja kasutus Riigikohtu lahendites – Sirp, 26. oktoober 2018. Artikli kirjutamisel kasutasin Copiloti abi.
[2] Riigikohtu 18.06.2007 otsus asjas 3-1-1-116-06, p 26.
[3] RT I 1995, 23, 334. Tänases redaktsioonis on samasisuline norm keeleseaduse § 4 lg-s 2.
[4] Viidatud asjas leidis kriminaalkolleegium, et esitatud süüdistuses kasutati lausestust, mis ei ole kooskõlas kirjakeele normiga ja muudab süüdistuse teksti lugejale mittejälgitavaks. Järelduse näitlikustamiseks tsiteeriti süüdistusakti esimest lauset, mis oli 247 sõna pikk. Seega umbes sama pikk, kui käesoleva artikli kolm esimest lõiku.
[5] Riigikohtu 12.01.2007 otsus asjas 3-2-1-126-06, p 15.

1. Metodoloogia ja üldised andmed

Lahendite leidmiseks kasutasin õigusteabe otsinguportaali xLaw Legal otsingut. Selle eeliseks on võimalus teha otsingut üksnes Riigikohtu lahendite põhjendavast osast. Koostasin nimekirja otsinguterminitest, mille kasutus põhjendavas osas võiks viidata sellele, et on kasutatud sõnaraamatut. Täielik loetelu otsinguterminitest: sõnaraamat, sõnastik, leksikon, õigekeelsussõnaraamat, teatmik, käsiraamat, entsüklopeedia, terminibaas, terminikogu, glossaar, keelevaramu, Eesti Keele Sihtasutus, Eesti Keele Instituut, ÕS, Sõnaveeb, sonaveeb.ee, eki.ee. Otsingu tulemused on 1. oktoobri 2026. aasta seisuga.

Kõigi nimetatud otsinguterminite abil leidsin 16 unikaalset lahendit, kus põhjendavas osas on Riigikohus tuginenud sõnaraamatule või sõnastikule. Leidus üks põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi lahend, kus küll põhjendavas osas mainitakse sõnaraamatut, aga seda kontekstis, et kaebaja viide Ameerika Ühendriikide sõnaraamatule ei anna alust jätta kõrvale seadust. Seda ei lugenud ma juhtumiks, kus kolleegium on oma otsuse tegemisel tuginenud sõnaraamatule.

Nende 16 lahendi seas on seitse kriminaalkolleegiumi, neli halduskolleegiumi, kaks tsiviilkolleegiumi, kaks üldkogu lahendit ning üks põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi lahend. Kõige varasem on aastast 1999 ning uusim aastast 2026. Sealjuures on käesoleval sajandil jagunud igasse kümnendisse viis lahendit. Kuivõrd käimasoleva kümnendi lõpuni on veel mõned aastad, võib märgata väikest kasvutrendi, aga valim on niivõrd väike, et põhjapanevaid järeldusi ei saa teha. Järgnevalt kirjeldan igat lahendit veidi täpsemalt. Olen jaganud kirjeldused kolleegiumite kaupa, alustades iga kolleegiumi kõige varasemast lahendist.

2. Riigikohtu üldkogu

Riigikohtu üldkogu on kahes lahendis pöördunud sõnaraamatu poole, et leida abi normide tõlgendamisel. Ühel juhul ei olnud sõnaraamatust abi, kuna see jättis vastuse lahtiseks, teisel juhul toetas sõnaraamat vaidlusaluse sõna tavatähendust, mis osutus lahendamisel kaalukaks argumendiks.

2.1. Üldkogu otsus asjas 3-2-1-73-04 ja „töövõimetus“

Esimene kahest lahendist on aastast 2004. Pärimisõigust puudutanud asjas oli vaidluse põhiküsimus, kas isikul on õigus sundosale (pärimisseaduse[6] (PärS v.r) § 104). Selle küsimuse lahendamiseks oli vaja hinnata PärS v.r § 104 põhiseaduspärasust ning selgitada välja, keda tuleb pidada selles sättes nimetatud töövõimetuks isikuks. Maa- ja ringkonnakohus olid mõistet erinevalt sisustanud: maakohus lähtus isiku faktilisest võimest tööga elatist teenida, ringkonnakohus aga pensioniikka jõudmisest.

Üldkogu pöördus mõiste tõlgendamisel „Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999“ poole. Sõnaraamatus oli töövõimetuse selgitamisel kasutatud väljendeid „töövõimetu invaliid“, „püsiv töövõimetus“ ja „töövõimetusleht“. Üldkogu leidis, et need selgitused ei võimalda üheselt kindlaks teha, kes on PärS v.r § 104 tähenduses töövõimetu. Seega ei andnud sõnaraamatu kasutamine selles vaidluses ammendavat vastust.[7]

[6] RT I 1996, 38, 752.
[7] Riigikohtu 22.05.2005 otsus asjas 3-2-1-73-04, p-d 20–21.

Üldkogu järeldas teistest tõlgendusargumentidest lähtudes, et normi on võimalik tõlgendada põhiseadusega kooskõlas oleval viisil nii, et see seob sundosa saamise õiguse faktiliselt töövõimetu seadusjärgse pärija abivajadusega. Seega polnud vajadust tunnistada sätet põhiseadusega vastuolus olevaks.[8]

2.2. Üldkogu otsus asjas 3-4-1-18-08 ja „muutma“

Teine kahest lahendist on aastast 2009. Üldkogul tuli hinnata, kas Riigikogu liikme palga ajutise korralduse seadus, mille eesmärk oli välistada Riigikogu liikmete palgatõus aastal 2009, on põhiseaduslik. Põhiseaduse[9] (PS) § 75 teises osalauses sätestatud keelu tõlgendamiseks oli vaja selgitada muu hulgas, mida tähendab sättes kasutatud sõna „muutma“.

Üldkogu lähtus seisukohast, et sätte keelelisel tõlgendamisel tuleb ennekõike arvestada selles kasutatud sõnade tavapärast tähendust üldkeeles. See aitab tagada õigusselgust, õiguslike tagajärgede ennustatavust, õiguskindlust ja pakkuda kaitset erinevate otsustajate tõlgenduseelistuste eest.[10]

Üldkogu leidis, et sõna „muutma“ tavatähendus on ‘teistsuguseks või täiesti teiseks tegema’. Selle seisukoha põhjendamisel tugineti nii 1994. aasta „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatule“ kui ka 2006. aasta õigekeelsussõnaraamatule. Seetõttu tuleb põhiseaduse § 75 tähenduses tasu või piirangute muutmiseks pidada tasu suurendamist ja vähendamist, muu töötulu puhul piirangute leevendamist ja lisamist, samuti tasu arvestamise aluste ümberkujundamist.[11] See oli üks argument teiste kõrval, miks üldkogu tunnistas seaduse põhiseadusega vastuolus olevaks.

3. Riigikohtu kriminaalkolleegium

Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma lahendites otsinud tuge sõnaraamatust seitsmel korral, mis on peaaegu pool artiklis käsitletavatest 16 korrast. Väärteo asja sisulisel lahendamisel oli sõnaraamatust abi kolmel korral, sama oli kriminaalasjades ning ühel korral menetlusõiguse küsimuses selguse saavutamisel.

3.1. Kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-3-11-01 ja „võib“

Ajaliselt esimene kriminaalkolleegiumi lahend on aastast 2001 ning puudutab kriminaalmenetlusõigust, täpsemalt süüdistatava võimalust osaleda isiklikult Riigikohtu istungil. Tol ajal kehtinud norm (apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku[12] § 50) sätestas, et menetlusosalised, kelle huvisid kaebus või protest puudutab, „võivad istungist osa võtta“. Kaitsja väitel väljendas see fraas kohtualuse subjektiivset õigust ning riik pidi tagama selle õiguse kasutamise võimaluse. Seega oli õigusvastane, et süüdistataval ei võimaldatud tema kassatsiooni arutamisest istungil osa võtta.[13]

Kolleegium leidis, et seaduse teksti grammatilisel tõlgendamisel tuleks tõesti nõustuda kaitsja seisukohaga, et tsiteeritud fraas annab subjektiivse õiguse. Samas viitas kolleegium Eesti Keele Instituudi 1999. aastal välja antud „Eesti keele sõnaraamatule ÕS 1999“, mille järgi ei kasutata

[8] Riigikohtu 22.05.2005 otsus asjas 3-2-1-73-04, p-d 40 ja 44.
[9] RT 1992, 26, 349.
[10] Riigikohtu 23.02.2009 otsus asjas 3-4-1-18-08, p 17.
[11] Riigikohtu 23.02.2009 otsus asjas 3-4-1-18-08, p 17.
[12] RT I 1993, 50, 695.
[13] Riigikohtu 24.09.2001 otsus asjas 3-1-3-11-01, p 4.

tegusõna „võima“ vorme subjektiivset õigust väljendava õigusliku mõiste tähistamiseks, vaid õiguslikult neutraalse käitumisvõimaluse tähistamiseks. Tõlgendades küsimust süsteemselt koos teiste sätetega, järeldas kolleegium, et fraas „võivad osa võtta“ ei väljendanud sellist subjektiivset õigust, millele vastanuks Riigikohtu või muu riigiasutuse kohustus tagada kohtualuse kohaletoimetamine Riigikohtu istungile.[14]

Seega ei olnud süüdistatu puudumine istungilt õigusvastane ja tema kohtuvigade parandamise avaldus jäeti rahuldamata.

3.2. Kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-2-08 ja „aktiivne agitatsioon“

Järgmisel korral pöördus kriminaalkolleegium sõnaraamatu poole aasta 2008 otsuses. Isikut karistati väärteo korras Riigikogu valimise päeval toimunud tegevuse eest[15] ning kriminaalkolleegiumil tuli sisustada mõistet „aktiivne agitatsioon“. Kuna Riigikogu valimise seadus, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus ega nende seaduste seletuskirjad seda mõistet ei määratlenud, lähtus kolleegium agitatsiooni üldkeelelisest tähendusest.[16]

Õigekeelsussõnaraamatu kohaselt tähendab agitatsioon rahva poliitilist mõjustamist, kihutustööd, veenmist või selgitustööd. Aktiivse ja passiivse agitatsiooni eristamisel kasutas kolleegium lisaks kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse eelnõu seletuskirja, milles oli passiivse agitatsiooni näidetena nimetatud teateid, plakateid, silte ja muud reklaami.[17]

Kolleegium järeldas agitatsiooni tavatähendusest, et seda iseloomustab suunatus rohkem kui ühele isikule. Sellest lähtudes eeldas ka aktiivne agitatsioon pöördumist enam kui ühe inimese poole. Kuna menetlusalune isik pöördus ainult ühe inimese poole, leidis kolleegium, et tema tegu ei vastanud ette heidetud väärteokoosseisu tunnustele.[18]

Seega rahuldas kolleegium kassatsioonkaebuse, tühistas Tartu Maakohtu otsuse ja lõpetas väärteomenetluse.

3.3. Kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-30-13 ja „bluffimine“

Aastal 2012 tunnistati politseiametnik süüdi karistusseadustiku[19] (KarS) § 316[1] alusel, sest ta avaldas eraisikule, et too on varjatud jälgimise all. Kaitsja argumenteeris, et süüdistatav bluffis eraisikuga, et saada temalt teavet alkoholi käitlemise korra rikkumise kohta.[20]

Mõiste „bluffimine“ sisustamisel kasutas kriminaalkolleegium „Võõrsõnade leksikoni“, mille kohaselt tähendab bluffimine eksiteele juhtimist. Kolleegium selgitas, et politseiametniku tegevust saanuks käsitada eksiteele juhtimisena, kui ta oleks eitanud tegelikult toimuva jälitustegevuse olemasolu või teatanud jälitustegevusest olukorras, kus seda tegelikult ei

[14] Riigikohtu 24.09.2001 otsus asjas 3-1-3-11-01, p 8.9.
[15] Riigikogu valimise seaduse (RT I 2002, 57, 355) § 5 lg 2 sätestas kuni 13.01.2020 valimispäeval aktiivse valimisagitatisooni keelu.
[16] Riigikohtu 06.03.2008 otsus asjas 3-1-1-2-08, p 8.1.
[17] Riigikohtu 06.03.2008 otsus asjas 3-1-1-2-08, p 8.1.
[18] Riigikohtu 06.03.2008 otsus asjas 3-1-1-2-08, p 8.1.
[19] RT I, 09.07.2026, 28.
[20] Riigikohtu 18.04.2013 otsus asjas 3-1-1-30-13, p 8.

toimunud. Kuna ametnik edastas tõele vastavat teavet isiku suhtes toimuva jälitustegevuse kohta, ei käsitanud kolleegium tema tegevust bluffimisena.[21]

Kolleegium tühistas siiski alamate astmete otsused, sest isikule süüks pandud tegu on tagajärjedelikt. Kuigi kohtud polnud tagajärje saabumist tuvastanud, siis tuvastatud faktiliste asjaolude pinnalt tuli isik tunnistada süüdi teo katses.[22]

3.4. Kriminaalkolleegiumi otsus 4-23-3152/19 ja „kõrval“

Järjekordses väärteoasjas tuli kriminaalkolleegiumil tõlgendada liiklusseaduse[23] § 21 lg 4 p-s 4 sätestatud keeldu parkida teekattele märgitud parkimiskohtade „kõrval“. Kolleegium lähtus põhimõttest, et karistusõigusnormi tekstist ei saa isiku õigusi kitsendavalt ulatuslikult kõrvale kalduda ning normi sisu selgitamisel tuleb esmalt tugineda grammatilisele tõlgendamisele.[24]

Eesti Keele Instituudi ühendsõnastiku kohaselt tähendab „kõrval“ paiknemist kellegi või millegi külje suunas väga lähedal, reas järgmisena või naabruses. Lähtudes sõnastikus antud tähendusest, leidis kolleegium, et parkimiskeeldu tuleb mõista nii, et keelatud on parkida vahetult teekattele märgitud parkimiskohtade kõrval. Alama astme kohtud olid tuvastanud, et menetlusalune isik ei parkinud vahetult märgitud parkimiskohtade kõrval, vaid neist umbes 10 meetri kaugusel, parklasse viiva sissesõidutee ääres.[25]

Seega rahuldas kolleegium kassatsioonkaebuse, tühistas Pärnu Maakohtu otsuse ning lõpetas väärteomenetluse.

3.5. Kriminaalkolleegiumi otsus 4-23-4296/32 ja „sümbol“

Fraasi „jõest mereni“ avalikku kasutamist puudutanud väärteoasjas tuli kriminaalkolleegiumil selgitada KarS §-s 151[1] kasutatud sümboli mõistet. Kolleegiumi lähtekoha järgi tuli sümbolit kui väärteokoosseisu objektiivset tunnust sisustada sõna üldise sotsiaalse ja üldkeelelise tähenduse põhjal.[26]

Eesti Keele Instituudi ühendsõnastiku kohaselt esindab sümbol tajutava seosena mingit ideed või teatavat omadust või on kokkuleppeline märk, mis viitab üldarusaadavalt suurusele, objektile, funktsioonile või muule sellisele. Sellest lähtudes leidis kolleegium, et sümboli mõiste ei piirdu visuaalsete märkidega. Ka väljend võib olla sümbol, kui sõnakombinatsioon on omandanud kultuurilise, poliitilise või sotsiaalse tähenduse ning esindab midagi enamat kui selle otsene keeleline sisu.[27]

Seega nõustus kolleegium maakohtuga, et fraas „jõest mereni“ on sümbol, kuid erinevalt maakohtust leidis, et menetlusaluse isiku tegu ei olnud kvalifitseeritav KarS § 151[1] alusel, sest keskmine mõistlik inimene ei seostanud novembris 2023 seda fraasi just Hamasi ja selle

[21] Riigikohtu 18.04.2013 otsus asjas 3-1-1-30-13, p 8–8.1.
[22] Riigikohtu 18.04.2013 otsus asjas 3-1-1-30-13, p 10 ja 19.
[23] RT I, 11.07.2026, 45.
[24] Riigikohtu 24.04.2024 otsus nr 4-23-3152/19, p 8.
[25] Riigikohtu 24.04.2024 otsus nr 4-23-3152/19, p 9.
[26] Riigikohtu 05.03.2025 otsus nr 4-23-4296/32, p 13.
[27] Riigikohtu 05.03.2025 otsus nr 4-23-4296/32, p 13.

tegudega. Järelikult ei saanud tegemist olla sellise sümboli eksponeerimisega, mis on seotud agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toimepanemisega.[28]

Seega rahuldas kolleegium kassatsioonkaebuse, tühistas Harju Maakohtu otsuse ning lõpetas väärteomenetluse.

3.6. Kriminaalkolleegiumi otsus 1-23-3952/97 ja „kallutamine“

Aasta 2023 otsustega tunnistati isik süüdi KarS § 187 lg 1 alusel ning kriminaalkolleegium pidi sisustama karistusseadustikus kasutatud „kallutamise“ mõistet. Karistusseadustik seda mõistet eraldi ei määratle, aga seda kasutatakse kihutamise defineerimisel (KarS § 22 lg 2).[29]

Kolleegium tugines 2009. aasta „Eesti keele seletavale sõnaraamatule“. Selle kohaselt tähendab kallutamine muu hulgas esialgsest suunast mujale või kõrvale kalduma panemist, teisale suunamist või mõjutamist. Kihutamise all mõistetakse aga ägedalt, energiliselt või hooga kuhugi ajamist ning liikuma või tegema sundimist. Seega kuigi keeleliselt võivad kihutamine ja kallutamine olla teatavas kontekstis samatähenduslikud, siis karistusõiguslikult on need erinevad, sest kihutada saab üksnes tahtlikule kuriteole (KarS § 23). Siiski leidis kolleegium, et kallutamise puhul saab tugineda kihutamise kohta väljakujunenud käsitlusele, et peab esinema põhjuslik seos.[30]

Kuivõrd kohtud ei tuvastanud, et süüdistatav mõjutas alaealist psühhotroopset ainet võtma, vaid ta lihtsalt tegi selle alaealisele tolle enda palvel kättesaadavaks, ei olnud tegemist kallutamisega.[31]

Seega rahuldas kohus kassatsiooni, tühistas kohtuotsused ja mõistis isiku osaliselt õigeks.

3.7. Kriminaalkolleegiumi otsus 1-24-953/76 ja „prostitutsioon“

Hetkel kõige uuem Riigikohtu lahend, kus sõnaraamatule tuginemine mängis olulist rolli, puudutas kriminaalasja, kus isikud mõisteti maakohtus süüdi kupeldamises (KarS § 133²). Viidatud süüteo koosseisu keskne mõiste on „prostitutsioon“, mis pole KarS-is ega teistes õigusaktides defineeritud. Maa- ja ringkonnakohtud lähenesid sellele KarS §-de 141 ja 141[1] kaudu ning leidsid, et prostitutsioon hõlmab lisaks suguühtele ka muu sugulise iseloomuga tegusid. Kolleegium seevastu leidis, et see oli koosseisu tähenduses karistatavate tegude ringi lubamatu laiendamine ning et õigusselguse tagamiseks peab prostitutsiooni mõistet sisustama kitsalt.[32]

Kriminaalkolleegium pöördus sõna “prostitutsioon” üldkeelelise tähenduse juurde: oma keha müümine seksuaalvahekorraks või raha teenimine seksiga. Selle tähenduse sai kolleegium EKI 2026. aasta ühendsõnastikust. Kuivõrd süüdistuses kirjeldati erinevaid seksuaalteenuseid, mis ei olnud seksuaalvahekord, st suguühe selle erinevates vormides, siis järeldas kolleegium, et

[28] Riigikohtu 05.03.2025 otsus nr 4-23-4296/32, p 13, 17–18.
[29] Riigikohtu 19.05.2025 otsus nr 1-23-3952/97, p 12.
[30] Riigikohtu 19.05.2025 otsus nr 1-23-3952/97, p 12 ja 13.
[31] Riigikohtu 19.05.2025 otsus nr 1-23-3952/97, p 14 ja 15.
[32] Riigikohtu 15.04.2026 otsus nr 1-24-953/76, p 17–20.

isikute teod ei vastanud KarS § 133² lg 1 objektiivsetele tunnustele. Seetõttu mõisteti süüdistatavad neile etteheidetavates tegudes õigeks.[33]

4. Riigikohtu halduskolleegium

Riigikohtu halduskolleegiumi lahendites on tuginetud või viidatud sõnaraamatule neljal korral. Halduskolleegiumist on pärit kõige varasem kaasus (aastast 1999) ning halduskolleegium on ainus, kes on kasutanud erialasõnastikku, et anda terminile ametlik tähendus. Ülejäänud kolm kasutusjuhtu on sarnased teiste kolleegiumite juhtudega, kus sõnaraamat aitab avada sõnade tavatähendust.

4.1. Halduskolleegiumi määrus asjas 3-3-1-1-99 ja „adresseerima“

Ringkonnakohus trahvis kaebaja lepingulist esindajat kohtu suhtes lugupidamatuse väljendamise ning kohtu solvamise eest. Halduskolleegiumil tuli seega lahendada küsimus, mida tähendab „kohtule adresseeritud dokument“ ning kas ajalehes avaldatud artikkel kvalifitseerub selleks.

Kolleegium kasutas „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatut“, mille järgi tähendab „adresseerima“ posti- või muu saadetise aadressi järgi kellelegi või kuhugi suunamist, samuti saadetisele aadressi kirjutamist. Toimikus sisalduvatest ütlustest, vastusest apellatsioonkaebusele ja ümbrikule tehtud kannetest nähtus, et artikli oli ringkonnakohtule saatnud kaebaja, mitte kaebaja lepinguline esindaja, kes oli artikli autor. Seega järeldas kolleegium, et ringkonnakohus ei saanud määrata artikli autorile trahvi, sest ta polnud kohtule adresseeritud kirjas, kaebuses või dokumendis väljendanud lugupidamatust kohtu vastu. Kolleegium rahuldas määruskaebuse ja tühistas ringkonnakohtu määruse, millega oli trahvitud kaebaja esindajat.[34]

4.2. Halduskolleegiumi otsus asjas 3-3-1-69-10 ja „septoplastika“

Kinnipeetav esitas kaebuse mittevaralise kahju hüvitamiseks, muu hulgas selle tõttu, et talle ei võimaldatud plaanis olnud ja kaebaja jaoks vajalikku ninavaheseina operatsiooni. Alama astme kohtud leidsid, et kuivõrd asjakohane määrus ei nimeta ninavaheseina operatsiooni, siis polnud kaebajal subjektiivset õigust selle rahastamisele riigieelarvest. Halduskolleegium seevastu leidis, et määrus nimetab „septoplastikat“ ning sõnastiku „Meditsiinisõnastik: eestikeelsed terminid koos seletuste ning ladina, inglise ja soome vastetega“ järgi tähendab see ninavaheseina kujunduslõikust. Täpselt sama operatsioon oli märgitud ka kaebaja tervisekaardil.[35]

Järelikult tegutses vangla õigusvastaselt, kui keeldus operatsiooni võimaldamisest põhjendusel, et seda ei rahastata riigieelarvest. Kolleegium küll tühistas selles osas alamate kohtuastmete otsused, aga ei rahuldanud kaebust, sest kahju tekkimine ei olnud tuvastatud. Kahju tuvastamine eeldaks faktiliste asjaolude hindamist ja selleks ei olnud halduskolleegiumil pädevust.

[33] Riigikohtu 15.04.2026 otsus nr 1-24-953/76, p 21, 26.
[34] Riigikohtu 29.01.1999 määrus asjas 3-3-1-1-99.
[35] Riigikohtu 21.12.2010 otsus asjas 3-3-1-69-10, p 12.

4.3. Halduskolleegiumi otsus asjas 3-3-1-4-17 ja „teadlik“

Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti (PRIA) toetuse määramata jätmist puudutanud asjas tuli halduskolleegiumil selgitada, kas teadlikult valeandmete esitamise koosseis eeldab tahtlust. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus[36] ei sisaldanud sõna „teadlik“ määratlust, järelikult lähtus kolleegium selle üldkasutatavast tähendusest.

„Eesti keele seletava sõnaraamatu“ kohaselt tähendab „teadlik“, et miski toimub teadvuse osavõtul, on teadvuslik või tahtlik, ettekavatsetud, eesmärgi- või sihikindel. Kolleegium märkis lisaks, et ka tema varasemas praktikas oli sõna „teadlik“ käsitatud tahtlust tähistavana. Selle põhjal pidas kolleegium ebaõigeks ringkonnakohtu järeldust, et tahtlus ei olnud vaidlusaluse sätte kohaldamise eeldus.[37]

Seega leidis kolleegium, et kaebaja ei esitanud oma äriplaanis tahtlikult valeandmeid. Kolleegium rahuldas kassatsioonkaebuse, tühistas haldus- ja ringkonnakohtu otsused osas, milles jäeti kaebus rahuldamata, ning tegi uue otsuse, millega rahuldas kaebuse.

4.4. Halduskolleegiumi otsus 3-18-81/28 ja „utiliseerimine“

Veterinaar- ja Toiduamet tegi ettevõttele ettekirjutuse, millega kohustas sigade Aafrika katku leviku tõkestamiseks utiliseerima külmhoones olevad sealiha ja sigade tapasaadused. Ringkonnakohus rahuldas kaebuse, sest leidis muu hulgas, et ettekirjutus oli ebaselge: pole arusaadav, mida tähendab utiliseerimine ja kuidas see peab toimuma.

Halduskolleegium selle käsitlusega ei nõustunud. Tuginedes „Eesti õigekeelsussõnaraamatule“ leidis kolleegium, et „utiliseerima“ tähendab taastootmist või ümber töötades ärakasutamist. Seega polnud ebaselgust, mida kaebajat kohustati tegema. Ettekirjutuse järgi pidi kaebaja saadused ümber töötama oma ettevõttes ning kolleegium märkis, et utiliseerimine sai selles ettevõttes tähendada ainult neid ümbertöötamisviise, mida ettevõttes kasutati.[38]

Eelnevast lähtudes pidas kolleegium ettekirjutust piisavalt selgeks ja täidetavaks. Sellegipoolest jäi ringkonnakohtu resolutsioon muutmata, sest ettekirjutus oli formaalselt õigusvastane selle alusena näidatud ebaõige õigusliku aluse ja kaebaja ära kuulamata jätmise tõttu.

5. Riigikohtu tsiviilkolleegium

Riigikohtu tsiviilkolleegium on seni oma lahendi põhjendavas osas kasutanud sõnaraamatut kahel korral. Võrreldes seni kirjeldatud teiste kolleegiumite praktikaga ei paista silma midagi erilist.

5.1. Tsiviilkolleegiumi otsus asjas 3-2-1-167-04 ja „päevasündmus“

Autoriõigusega kaitstud teoste reprodutseerimist puudutanud asjas tuli tsiviilkolleegiumil käsitleda seaduses sätestatud erandit, mis lubas päevasündmuste kajastamisel sündmuse käigus nähtud või kuuldud teose reprodutseerimist ja üldsusele suunamist.

[36] RT I, 25.11.2016, 3.
[37] Riigikohtu 22.07.2017 otsus asjas 3-3-1-4-17, p 17.
[38] Riigikohtu 23.11.2020 otsus nr 3-18-81/28, p 19.

Kolleegium lähtus „Eesti keele sõnaraamatust ÕS 1999“, mille järgi on päevasündmus päevakajaline ehk aktuaalne sündmus. Kolleegium märkis, et päevakajalisuse üle tuleb otsustada igal üksikjuhul eraldi.

Alama astme kohtud olid tuvastanud, et vaidlusalune artikkel käsitles Eduard Wiiralti elulugu ja tema aastakümnetetaguseid suhteid ega kajastanud päevasündmust või hiljuti aset leidnud sündmust. Kuna Riigikohus ei saanud ise hagi aluseks olevaid asjaolusid tuvastada, lähtus kolleegium madalama astme kohtute tuvastatud asjaoludest. Kolleegium leidis, et teoste reproduktsioonide avaldamine ei vastanud päevasündmuse kajastamise erandile.[39]

5.2. Tsiviilkolleegiumi määrus asjas 3-2-1-47-14 ja lühend „MTÜ“

Aastal 2013 keeldus Harju Maakohtu registriosakond registrisse kandmast mittetulundusühingut, mille nimes oli kasutatud lühendit „MTÜ“. Mittetulundusühingute seaduse[40] § 4 lg 6 järgi peab mittetulundusühingu nimi sisaldama eestikeelset täiendit, mis viitab isikute ühendusele, ning registriosakonna hinnangul lühend „MTÜ“ sellele nõudele ei vastanud.

Kolleegium märkis esmalt, et registrisse oli kantud mittetulundusühinguid, mille nimes kasutati lühendit „MTÜ“, mistõttu oli seda registri praktikas aktsepteeritud eestikeelse täiendina. Samuti on „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013“ järgi „MTÜ“ lühend, mis tähistab sõna „mittetulundusühing“. Kolleegium lisas, et tavakäibes kasutatakse lühendit „MTÜ“ sõnaga „mittetulundusühing“ samas tähenduses.[41]

Seega vastas kandeavaldus seaduse nõuetele. Kolleegium rahuldas määruskaebuse, tühistas ringkonnakohtu ja registriosakonna määrused ning saatis kandeavalduse registriosakonnale uueks läbivaatamiseks.

6. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on sõnaraamatule tuginenud ühes lahendis. Sarnaselt varem käsitletud lahenditele oli kasutamise eesmärk leida vaidluse seisukohast olulise sõna tavatähendus.

Aastal 2015 tehtud lahendis oli vaidluse põhiküsimus, kas tulundusühistu üldkoosoleku kokkukutsumine oli nõuetekohane. Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumil tuli tõlgendada juhatuse kohustust saata üldkoosoleku toimumise teade liikmete nimekirja kantud aadressil. Kolleegium märkis, et mõiste „aadress“ sisustamisel tuleb arvestada sätte eesmärki, seost teiste sätetega ja sõna tähendust tavakeeles.[42]

Kolleegium kasutas 2013. aasta õigekeelsussõnaraamatut, millest nähtus, et sõna „aadress“ tähendusväli ei piirdu enam elu- või asukoha postiaadressiga. Informaatikas võib aadress tähistada muu hulgas seadet, mälupesa või võrguobjekti ning kasutusel on sellised liitsõnad

[39] Riigikohtu 02.03.2005 otsus asjas 3-2-1-167-04, p 31.
[40] RT I, 23.12.2022, 15.
[41] Riigikohtu 28.05.2014 määrus asjas 3-2-1-47-14, p 9.
[42] Riigikohtu 11.03.2015 otsus asjas 3-4-1-51-14, p 54.

nagu „postiaadress“, „meiliaadress“ ja „kodulehe aadress“. Sõna tänapäevase tähenduse põhjal võis aadress seega tähendada ka e-posti aadressi.[43]

Kolleegium käsitles lisaks tulundusühistuseaduse sätete ajaloolist kujunemist ja nende omavahelisi seoseid. Tulemuseks oli tõlgendus, mille kohaselt võis liikmete nimekirja kantud aadress, kuhu üldkoosoleku kutse tuli saata, olla nii tavaposti- kui ka e-posti aadress.[44] Kuivõrd e-postiga teavitamise kulu on väike, järeldas kolleegium, et riive ettevõtlusvabadusele ei ole intensiivne, samuti ei esinenud kolleegiumi hinnangul võrdsuspõhiõiguse ebaproportsionaalset riivet.[45]

Üldistused ja kokkuvõte

Kõige enam viidati eesti keele õigekeelsussõnaraamatule, kokku kaheksal korral. Neist kolmel korral 1999. aasta väljaandele ning kahel korral nii 2006. kui ka 2013. aasta väljaandele. Kahel korral ei täpsustanud kolleegium, millisele väljaandele tuginetakse. Eeldatavasti tugineti kõige uuemale, mis tähendab, et lisanduks üks viide 2006. aasta väljaandele ning üks 2018. aasta omale. Populaarsuselt järgmine allikas oli eesti keele seletussõnaraamat, millele viidati neljal korral. Kahel juhul oli väljaande aasta ära märgitud, vastavalt 1994 ja 2009. Ühel juhul esitati viitena sõnastiku internetiaadress EKI veebilehel ning kui eeldada, et lahendi tegemise ajal kasutati uusimat versiooni, kasutati neljal korral aastatel 1988–2007 vihikuna väljaantud versiooni. Uuemates lahendites on kolmel korral viidatud EKI ühendsõnastikule ja selle veebiaadressile sõnaveeb.ee. Samuti leidus üks viide „Võõrsõnade leksikonile“ ja üks sõnastikule „Meditsiinisõnastik: eestikeelsed terminid koos seletuste ning ladina, inglise ja soome vastetega“.

Tähelepanelik lugeja võis märgata, et eelmises lõigus loetlesin 17 viidet, kuid artiklis kirjeldasin vaid 16 lahendit. Põhjus on see, et alapeatükis 3.1 kirjeldatud asjas viidati kahele allikale.

Toosama tähelepanelik lugeja märkas kindlasti ka seda, et enamiku kirjeldatud lahendite puhul Riigikohus rahuldas kassatsiooni või määruskaebuse. Sellest võiks esmapilgul teha üldistuse, et sõnaraamatutel on Riigikohtu üle mingi eriline mõjuvõim. Tõenäoliselt oleks see ekslik järeldus, sest ei võtaks arvesse valimi kallutatust. Illustreerimaks, mida mõtlen: aastatel 2020–2025 tegi Riigikohus 1276 lahendit, millest 1017 korral edasikaevatud lahend tühistati. Teiste sõnadega rahuldab Riigikohus keskmiselt umbes 80% määrus- või kassatsioonkaebustest, mis on menetlusse võetud. Seega ei ole ebatavaline, et artiklis käsitletud 16 lahendi puhul enamik lõppes eelmise astme otsuse (osalise) tühistamisega.

Teine üldistus, mille saab teha ja mis tundub igati loogiline, on see, et sõnaraamatutele tuginetakse eelkõige materiaalõiguslike küsimuste lahendamisel ning menetlusõiguslike küsimuste puhul on neist vähem abi. See tundub loogiline, sest menetlusõiguslikud normid sisaldavad suurema tõenäosusega selliseid mõisteid, mis on oma piiratud kontekstis selgelt defineeritud. Lisaks reguleerivad menetlusõiguslikud normid väga kitsalt piiritletud osa elust ja seega on väiksem võimalus, et neisse on üldse mitmeti tõlgendatavust sisse kavandatud. Materiaalõiguslikud normid seevastu on mõeldud reguleerima elu kogu selle keerukuses ja

[43] Riigikohtu 11.03.2015 otsus asjas 3-4-1-51-14, p 55.
[44] Riigikohtu 11.03.2015 otsus asjas 3-4-1-51-14, p 59.
[45] Riigikohtu 11.03.2015 otsus asjas 3-4-1-51-14, p 70 ja 78.

ettearvamatuses. Seega on palju suurem tõenäosus, et normid vajavad sisulist tõlgendamist seetõttu, et kontekst on muutunud. Näiteks sobib alapeatükis 6 käsitletud sõna „aadress“ muutumine, mis otsuse tegemise ajal hõlmas ka e-posti aadressi, kuigi see ei pruukinud nii olla seaduse vastuvõtmisel. Normi sisu võib olla ka teadlikult hägus, et oleks võimalik reguleerida laiemat ringi juhtumeid, kui seadusandja algselt silmas pidas. Näiteks sobib alapeatükis 2.2 käsitletud põhiseaduse §-s 75 sisalduv Riigikogu liikme palga muutmise piirang. Eelduslikult on selle normi peamine eesmärk tagada, et Riigikogu koosseis ei saaks iseenda palka tõsta, aga nagu näha oli, võimaldab sõnastus ka tõlgendust, et pole võimalik oma palka vähendada.

Kolmas ning vast kõige olulisem üldistus on see, et Riigikohus peab sätete tõlgendamisel oluliseks, mis on sõnade või fraaside tavatähendus, ning teavet selle tavatähenduse kohta leitakse sõnaraamatust. Kuivõrd artiklis ei uuritud, kas ja kui palju esimese ja teise astme kohtud, haldusorganid ning süütegude menetlejad oma praktikas sõnaraamatuid kasutavad, ei saa siinkohal selle kohta hinnangut anda. Artiklis kirjeldatud Riigikohtu praktika põhjal võib aga neile julgelt anda soovituse, et enne otsuse tegemist on hea mõte kaaluda muu hulgas, mis on kesksete sõnade tavatähendus, ja vaadata seda sõnaraamatust.